

RAFAEL CHIRBES

V **OUDE**
RIENDEN

Roman
Uit het Spaans vertaald
door Eugenie Schoolderman

Eerste druk
2006

Menken Kasander & Wigman Uitgevers
Leiden

De vertaler ontving voor deze
vertaling een werkbeurs van de
Stichting Fonds voor de Letteren.
Deze vertaling kwam gedeeltelijk tot
stand in het Casa del Traductor
te Tarazona, Spanje.

Oorspronkelijke titel:

Los viejos amigos

© 2003 Rafael Chirbes

Nederlandse vertaling:

© 2006 Eugenie Schoolderman /

Menken Kasander & Wigman

Uitgevers, Leiden

Foto omslag:

© Carlos Navajos

Foto auteur:

© Antonio de Benito

ISBN-10 90 74622 57 7

ISBN-13 978 90 74622 57 8

NUR 302

www.mkw-uitgevers.nl

Als we hier straks het restaurant verlaten, zal de kou ons grijpen met zijn vingers, zit ik te denken, terwijl voor mijn huis in Denia alles nog groen is en in bloei staat ondanks de tijd van het jaar, midden november alweer; en ik denk ook aan hoe de zachte lucht me vanochtend omhulde met zijn lauwwarme, vochtige adem toen Pedrito zijn auto voor mijn huis parkeerde en we de reistas inlaadden, waarin ik een paar overhemden had gedaan, wat ondergoed, mijn toilettas, al het benodigde voor het tweedaagse uitstapje, en hij staand naast de auto, met zijn rechterhand tegen de klep van de kofferbak leunend, zei: ‘Het is inderdaad een klein huis, maar je hebt een geweldig uitzicht.’ Ik zou in mijn aantekenboekje moeten opschrijven wat voor gevoel het bij mij teweegbracht, die diepblauwe, met wolken doortrokken hemel, alsof er een filter over het landschap lag en alles zich tot een beeldenreeks voegde als in een film: de takken van de pijnbomen die langs het autoraampje flitsten, de stenige bergen, waar sinds de eerste herfstregens wel enkele groene plekken zijn verschenen, en waar nog groepen dennen zijn, die in eerste instantie nauwelijks opvallen, maar als je beter kijkt, ontdek je dat ze een groot deel van het landschap beslaan, je weet niet precies waar ze staan, in kuilen, hoeken, verscholen plekken, hier en daar zo verstopt dat je ze pas ziet wanneer de weg om een rotsachtig stuk buigt, en ze ineens voor je staan. Takken, rotsblokken, struiken, wat gaspeldoorns, dwergpalmen die in groepen groeien; een stuk of wat vijgencactussen vol vruchten die niemand plukt, johannesbroodbomen die de vele aangestoken

branden hebben overleefd: ze zijn bestand tegen het kwaad. Terwijl ik met mijn servet mijn lippen afveeg, nadat ik mijn glas naar mijn mond heb gebracht en een slok van mijn wijn heb genomen, zeg ik bij mezelf dat ik altijd dingen onthoud en opschrijf die me slechts zijdelings interesseren, dingen die door dit diner automatisch bij me bovenkomen en die wellicht overbodig zijn. Hoogstwaarschijnlijk hoop ik dat het lawaai van bepaalde gedachten de klaagtoon van andere verhult. Guzmán en Taboada discussiëren over wat er politiek haalbaar is en wat niet te realiseren is. 'Ik ken ze, de politici van vandaag de dag,' zegt Pedrito schertsend. 'Dat hoef ik jullie niet te vertellen.' En dan, na een korte stilte: 'Wat hebben we gewonnen? Wat hebben we verloren? Wat een kloteleven, nietwaar? Onze dromen,' besluit hij vol spot. Guzmán verdedigt zich: 'In de geschiedenis heb je geen pauzes, daar valt het doek niet om vervolgens weer op te gaan. Er zijn geen entr'actes. Het is een doorlopende voorstelling.' En nu hebben ze het met zijn drieën over wat ze deden op de dag dat Franco overleed, over de coupoging van Tejero, de communistische utopie, het ontmantelde Rusland, China dat aan consumptiedrift ten prooi is gevallen, Amerika dat in zijn eentje op de tafel van de wereld danst. Ze discussiëren onder de oplettende blikken van de zoons van Guzmán, alleen Pedrito dwaalt even af van de herinneringen van Guzmán en Taboada en draait zijn hoofd een beetje om Amalia's décolleté beter te kunnen bekijken. Ik zie zijn ogen gaan en voel met terugwerkende kracht een steek van jaloezie, of een steek van heimwee, en daarom, om me over mijn jaloezie heen te zetten of de heimwee te onderdrukken ('Jij zult nooit een revolutionair worden, daarvoor houd je te veel van literatuur,' zei

Pedrito indertijd eens tegen me. ‘En je zult ook geen goede minnaar worden. Literatuur gaat niet samen met de liefde en de revolutie.’), denk ik, als in een soort van defensieve beweging, aan mijn huis waar ik vanochtend nog was en waar ik nu al weer naar terug zou willen. Toen we bij Contreras waren, trok de hemel dicht en een paar kilometer verder begon het te regenen. En dat hield niet meer op tot aan Madrid. Ik herinner me hoe de ruitwissers heen en weer gingen en de regendruppels tegen de voorruit uiteenspatten, en ik herinner me Pedrito weer toen we nog kinderen waren, we zijn jeugdvrienden, van jaren voordat hij me uitsloot van de revolutie. De kindertijd is als een balsem: we wisselden stripboeken uit. Ik verzamelde *Pantera Negra* en hij *Pequeño Pantera Negra*. Beiden kochten we boeken van *El Capitán Trueno* en *El Jabato*. Op ons hoofd droegen we kleurige kippen- en pauwenveren die we uit de vuilnisbak visten en vastbonden met zwart band, dat hij van zijn moeder pikte die naaister was: we waren Sitting Bull en Geronimo, met hun uiteenlopende strategieën, en met hun vermogen om weg te duiken achter een wagon en langs de kant van een greppel de vijand te overrompelen. Jeugdherinneringen, snel, verblindend, draaien als draaimolens rond in mijn hoofd. Herinneringen: die keer dat de school werd getroffen door een hoofdzeerepidemie en we allemaal kaal werden geschoren en onze hoofden werden ingesmeerd met zwavel (of was het jodium?), of toen de school een weeklang dicht bleef omdat er een kind was doodgegaan aan hersenvliesontsteking. Herinneringen: de angst voor tuberculoselijders, voor de kinderlokker; mannen die met een zak over hun schouder door het dorp trokken, we wisten niet waar ze vandaan kwamen of waar ze naartoe

gingen. Af en toe volgden we ze op een afstand. We maakten bundels van de oude kranten die we ophaalden langs de deuren van de huizen van de goeude families in het dorp of die we op de vuilnisbelt vonden. We verkochten ze aan de voddenman om van de opbrengst bioscoopkaartjes te kunnen kopen. Films met Gary Cooper, James Cagney, Alan Ladd, Linda Darnell, Virginia Mayo, Shelley Winters of Janet Leigh. Het braakliggend terrein buiten het dorp waar het naar rottende organische stoffen rook, de visnetten die onder de geknotte palmen bij de haven hingen, de stank van verrotte vis bij de visafslag, en van dierlijke uitwerpselen. Het strand vol wier, en de insecten die daar in rond springen met een droog geritsel, zandregen. Het wier wordt op karren gegooid, getrokken door zware ezels, en naar een plek landinwaarts gebracht. Ik kijk graag naar de karren met de dieren ervoor en probeer me in te denken waar ze naartoe gaan: plekken die ik niet ken en die ik me heel anders voorstel dan die waar ik altijd kom, misschien wel zoals de plaatsen die ik in de films zie. Ze liggen achter de bergen. De geur van vochtigheid: opslagruimten tot waarin de klamme zeelucht doordringt; het ruikt naar salpeter, carbid, petroleum. Het knisperen van het droge wier wanneer we erover lopen, het doffe ruisen van de zee, als een ritselend doek. Ook voorbij de horizon zijn er onbekende oorden die lijken op de plekken die we in de bioscoop zien. Er zijn een paar hoeren die wachten op het vallen van de avond om zich dan te verstoppen tussen de stenen van de golfbreker, schaduwen van mannen die hen op zekere afstand volgen en zich op de silhouetten van de vrouwen storten, waardoor ze met elkaar versmelten: wij kinderen hebben ons verstopt en kijken uit de verte toe wat de schimmen doen;

de rietvelden buiten het dorp zijn voor ons een huiselijke jungle, waar in de schemering ook geritsel, gefluister en voetstappen te horen zijn. Met de smaak van de wijn en al het geroezemoes komen de kinderjaren, het dichte, ongerepte oerwoud, weer bij me boven. Ze komen terug met Pedrito's gebaar wanneer hij Amalia wijn inschenkt. Ze praten allemaal hard, maar ik hoor ze in de verte. Het dichte doek van het ongerepte oerwoud beschermt me. Het dempt hun stemmen. De gevoelens van je kindertijd zijn kleverig, waardoor het je maar niet lukt om je helemaal te ontdoen van de mensen met wie je ze hebt gedeeld, en daarom maken zij er deel van uit: gevoelens als kauwgom. De kindertijd en tienerjaren, drassige gebieden voor de gevoelens, je hebt er noch de vastigheid van de grond of de zachtheid van het water, het zijn tussengebieden, hoewel de tienerjaren de kweektuin zijn voor ruzies ('Nee, Carlos, jij bent niet te vertrouwen. Jij zou Lenin nog bedonderen voor een goede roman, als je dan een goede roman zou kunnen schrijven; zelfs je vader zou je laten vallen als hij nog leefde,' zei Pedrito tegen me. We waren toen al jongemannen, geen tieners meer. Ik heb nog nooit iemand bedonderd, behalve de mensen die ik woningen verkoop). De tienerjaren: Pedrito las Baudelaire en pamfletten, die een meisje uit Hamburg dat hij in Denia had versierd in de dubbele bodem van haar koffer had meegenomen en voor hem uit het Duits had vertaald; pamfletten waarin stond hoe je explosieven moest maken; poëzie en revolutie, de poëzie een met toekomst geladen wapen, de revolutie een daad van liefde: hoe blaas je een kazerne op of het standbeeld van Franco op de Plaza del Caudillo in Valencia of het Kruis voor de Gevallenen op de Puerta del Mar of het gedenkteken voor Calvo Sotelo,

de eerste martelaar van de kruistocht voor de bevrijding. Hoe blaas je de hele boel op. Op een nacht naar de hoofdstad gaan, naar Valencia, en alles in de lucht laten vliegen. 's Nachts de hele boel opblazen. Pedrito zei altijd dat de revolutie het kwaad van de nacht is. 'Onthoud dat, schrijver. Had je op zijn minst maar de woede van Dostojevski,' zei hij. Hij vond het leuk me zo te noemen, schrijver, en keek neer op mijn werk, omdat het volgens hem vooral mooi was. 'Mooischrijverij,' zei hij, en stelde me behalve Dostojevski ook *De zeven gekken* van Arlt ten voorbeeld. Hij zei: 'Die hadden veel woede in zich, razerij in plaats van esthetiek', en terwijl hij dat zei was het alsof hij zelf werd overmand door een vreemde, onbeheerste kwaadheid. We zagen het dag worden – het zonlicht als het lemmet van een mes, dat boven de keien van de noordelijke golfbreker in de haven steeds breder werd – en we merkten dat de dag de revolutie doofde. Die nachten dronken we alles waar we maar aan konden komen: gin, cognac, whisky, anijs, kruidenlikeuren, Ricard, Pastis; we rookten shag, stuff, hasj, en geurige kruiden die Pedrito op de Montgó plukte en waarvan hij ons altijd probeerde te overtuigen dat ze een hallucinerende werking hadden. Wanneer we niet meer konden, kotsten we op de stenen van de golfbreker en dronken, rookten en praatten vervolgens weer verder. Op de achtergrond klonk het tuffen van de vissersboten die voor dag en dauw uitvoeren, totdat een roze vlek het einde van de nacht aankondigde. De revolutie, een zeer sterk hallucinerend middel; of zo'n schilderij dat het einde van de wereld voorstelt, het Laatste Oordeel, het moment waarop de komst van de gerechtigheid alles op z'n kop zet: de graven gaan open, de grafstenen schuiven opzij, en er

komen geraamten uit, skeletten die plotseling in beweging komen of zitten, met hun benen in het rechthoekige gat van het graf, alsof ze op de rand van een zwembad zitten te zonnen; skeletten die gezellig een praatje met elkaar maken of eenvoudigweg genieten van het heerlijke contrast: het koude water dat langs hun voeten spoelt en de zon die op hun rug en hoofd brandt; skeletten in looppas, als in een anatomie-atlas (de anatomische afbeeldingen die Baudelaire zag bij de stalletjes van de bouquinisten aan de Quai Voltaire langs de Seine, en die door studenten geneeskunde en leerlingen van de kunstacademie werden gekocht: opereren, afbeelden, blijken van liefde); skeletten die lopen, zich bukken, werken, en bij elke beweging de draaiing van de gewrichten tonen; ze rijden paard, spelen trompet, houden een schop vast of strelen met vleesloze vingers over een dikke, kleurige vrucht, net als op een schilderij van Bosch. Maar ook half vergane lichamen, het vlees aangevreten door wormen, eerder behorend tot de barok van Valdés Leal (Elisa heeft trouwens ooit een stuk geschreven over stillevens in de barok, over die extreme weelderigheid op de grens van volle rijpheid en het begin van verwelking. 'Jij bent wat ik ooit was en jij wordt wat ik nu ben,' zette ze er als motto boven, de zin die op een Florentijnse schildering van Masaccio staat). De revolutie: andere esthetische maatstaven, een andere vorm van schoonheid bewonderen, de canon veranderen. Twee geraamten die elkaar kussen, vleesloze kaak op vleesloze kaak; die elkaar omhelzen, knokige handen op knokige wervels; die op en neer gaan als bij de geslachtsdaad. Revolutie: de nacht bedekt de zon met een zwarte lijkwade, zoals ze in de kerken in Denia de altaarstukken en beelden bedekten voor Goede Vrijdag (zouden ze dat

eigenlijk nog steeds doen?), omdat Jezus was gestorven, en alles was in rouw en duisternis gehuld. Besneeuwde landschappen in oude zwart-wit films, witte vlekken, zwarte vlekken die als verschrikte mieren over het witte oppervlak rennen; vlekken die soms het hele scherm bedekken en in menselijke gezichten veranderen, verwilderde ogen, monden die opengaan; gezichten die edelmoedigheid en goedheid uitstralen (brede arbeiders- of boerenkoppen), of die doortraptheid en slechtheid verraden (gezichten van priesters, aristocraten, militairen, borstelige wenkbrauwen, spitse neuzen, hangende kaken), beelden van krotten waar het vermoedelijk stinkt en vol staat met rook, en bij het zien waarvan je je schaamt, je gêneert, en je een schuldgevoel voelt opkomen omdat je in een huis voor mensen uit de middenklasse woont, ook al is het (zoals bij mij, Rita, Demetrio en ook bij Pedrito zelf het geval was) maar een arbeiderswoninkje, waar verder geen problemen zijn behalve dan dat we met een zeer karig loon het einde van de maand moeten zien te halen, helemaal niets vergeleken bij het immense onrecht dat revoluties teweegbrengt: gezichten die onder het roet of het vet zitten, met alleen om de ogen een witte kring waar de nu op het voorhoofd geschoven beschermbril van de lasser of stoker had gezeten, paleizen die in het trillende licht op het doek fosforescerend lijken, uniformen, donkere overalls, vermoedelijk blauw of kaki, zwarte leren jassen. Die wezens, als verschrikte mieren, op de trappen in de haven van Odessa; die de trappen van het Winterpaleis in Sint-Petersburg opgaan; wezens die onder reusachtige lampen door rennen waarvan de kristallen het licht breken en fonkelingen afgeven die je verblinden. Films van Eisenstein en Poedovkin, gezien in clandestiene

filmclubs, de aanvangstijden van de voorstellingen werden rondgefluisterd onder de ingewijden. Pedrito. Ik hoor hem nog steeds praten. Je moest naar Shanghai, naar Moskou, naar Parijs, of, als dat niet ging, dan toch zeker naar Madrid om de uitersten te zoeken die een revolutie vereist: de paleizen, de brede toegangstrappen (in Madrid waren beiden bescheiden, dat ontdekten we later), de lampen, de ellenlange auto's van ministers, zwarthandelaren en bankiers; de vrouwen gehuld in zachte bontmantels; en ook de bedelaars, de krotten, de ratten die in de wiegen van de pasgeborenen sprongen en in hun weekste delen beten. In Denia was het leven te eenvoudig, een armoede zonder poëzie, zonder ook maar een zweem van heldendom: de vuilnisbelten, de vieze stranden, de beduidelde bladzijden van de stripboeken die we zochten om te lezen en waar we om streden met de zigeuners, de penicillineflesjes waarvan iemand de inhoud bij zichzelf had ingespoten en die we bewaarden om insecten in te doen of om te gebruiken als multifunctioneel voorwerp voor spannendere en dubieuzere spelletjes. Stenen waar de zee zachtjes tegenaan klotst met daartussen wier, als de haren van een verdrinkene heen en weer wiegend op de deining van de golven, groeisels, schepsels die het midden houden tussen mineralen, dieren en planten, ruwe slakkehuizen, met groen mos begroeid, waaruit nerveuze pootjes steken die beginnen te rennen over de gladde stenen, die bedekt zijn met heen en weer zwaaiende, glibberige hardossen; schepsels, door de natuur uitgedost als voor een gemaskerd bal; stranden vol uitgedroogd wier en sponzen, waar insecten in rondspringen en zwerfhonden doorheen lopen, stenige stranden, holtes waarin het water echo's verstopt, rotsplateaus bevolkt door zee-egelkolo-

nies, zwart, groenig, roze, blauwachtig onder het laken van kalm water, dat doorzichtig is als olijfolie en plotseling begint te rimpelen, en vervolgens langzaam opkomt en ruw wordt; geel zand, roodachtige aarde, bloederig door de roest: velden met wijnstruiken, met sinaasappelbomen, venkelplanten langs de kant van de weg; vissers, boeren, kleine middenstanders; en natuurlijk de kazerne van de Guardia Civil waarvan Pedrito de pui wilde bekladden met een hamer en sikkel (we hebben het nooit gedurfd). Die armoede was te eenvoudig om een revolutie te ontketenen, ook al stonden op de gevel van de parochiekerk nog de resten van een tegen de pastoors gerichte leus, die iemand tevergeefs had proberen uit te wissen. Ondanks het afgeschuurde steen en de laag pek waren er nog steeds enkele woorden leesbaar: PA TOORS ZIJN SCH FTEN. Bij ieder van ons leefde thuis de herinnering voort hoe de man die de beschimpingen had neergeklad later werd opgepakt, misschien wel gefusilleerd, gefluister in huis. Herinneringen aan een oorlog: verwoeste muren achter de haven, gebouwen zonder daken, de vensters hol als de ogen van iemand die aan slapeloosheid lijdt. Madrid, een andere dimensie: in het zuiden arbeiders in krotten, vooral in het zuiden, van Atocha naar beneden. Je daar vestigen, proletariër worden, rondzwerven tussen de krotten met vlagschriften over Lenin platgedrukt onder je riem, tussen je buik en overhemd; gehuld in de koude nevel van de decembermorgens de bouwsteiger opgaan, terwijl er rond de nog brandende straatlantaarns een kring hangt. De honger voelen, de vermoeidheid, de kou; met je handen eten, het brood breken en met de punt van je mes een stuk van de worst pakken die je met de andere arbeiders deelt. Gerechtigheid, gelijkheid. Revolutie is koppig de

ellende zoeken die je niet kent. We gingen naar Madrid. We verruilden Denia voor Madrid. Madrid is Pedrito die me Baudelaire voorleest terwijl de metro richting de wijken in het zuiden raast: 'Verliefd worden op een dikke vrouw is soms een verrukkelijke gril, een dunne vrouw is een put van duistere wellust. Onthoud dat, schrijver.' Met de revolutie kozen we voor de liefde voor de put van duistere wellust. Pedrito las: 'Domheid is dikwijls een versiersel van de schoonheid, het is wat de ogen de vredige puurheid van donkere vijvers geeft en de olieachtige kalmte van tropische zeeën.' Dat had Pedrito onderstreept in het boek dat ik thuis heb staan. Het staat binnen handbereik: een paar van de passages die hij had onderstreept, heb ik overgeschreven in een schrift en in het Spaans vertaald: 'Anderen hebben een hekel aan hun vrouw omdat ze spilziek is, republikeinen die onbekend zijn met de grondbeginselen van de staathuishoudkunde. De ondeugden van een grote natie zijn haar grootste rijkdom.' De complete werken van Baudelaire, die Elisa uit Parijs had meegebracht. Pedrito las ze gretig en zette er allemaal dikke, kleurige onderstrepingen in. 'Hier heb je een leermeester, vriend schrijver,' zei hij tegen me, met het boek zwaaiend alsof het een steen of een pistool was. Het was een deel dat zijn twee liefdes bevatte: de vrouw en de revolutionaire dichter van de Parijse barricaden (*'Il faut aller fusiller le général Auspick!'*). Pedrito, de vrouw en de dichter van de revolutie, een ongelijkzijdige driehoek ('Ik ben de kortste zijde van de driehoek,' lachte hij), die hij een paar maanden lang keer op keer in de lucht tekende en die later oploste, maar de herinnering eraan leeft nog steeds voort. Toen we vanmorgen door La Mancha reden, waar het droop van de regen, begon hij weer over Elisa:

‘De enige, weet je, de enige van wie ik echt heb gehouden in mijn leven.’ En ik dacht aan het huis op de heuvel aan zee waar hij woont (vanochtend heeft hij het me toen we er voorbijkwamen nog eens aangewezen: ‘Dat met die stenen muur,’ zei hij), aan zijn vrouw (‘Ik verdien haar niet,’ had hij even daarvoor gezegd), aan zijn dochter (‘Die stopt niet met haar studie, zoals wij, zij is ambitieus,’ zei hij). Terwijl we door La Mancha reden, vertelde hij: ‘Ik geloof dat ik ben teruggegaan naar Denia omdat zij niet van me hield, en ik kon niet leven met de gedachte dat zij daar in Madrid was, dat zij daar haar huis had en haar bed waarin ze iedere avond ging slapen.’ Ik dacht: ‘Mooie woorden, Pedrito. In jou hebben we een politicus verloren, ook al is er in dit land bepaald geen tekort aan die lui.’ (Al die politici op wie hij nu zo zit af te geven.) De verzamelde werken van Baudelaire werden ingelijfd bij de gemeenschappelijke bibliotheek in de woning achter de Bulevar de Vallecas, waar we met Demetrio woonden, en toen de cel na de discussies die volgden op onze aanhouding ophield te bestaan, kreeg ik ze bij de verloting waarmee we de boeken, elpees, en de weinige meubels die in huis stonden onder elkaar verdeelden. We zochten schulden voor dat wat ongetwijfeld niets anders dan onze eigen angst en verwarring was. We hadden onze zwakte ontdekt en wilden die niet accepteren. Pedrito deed geen enkele moeite om het boek terug te krijgen dat zo belangrijk voor hem was geweest. Hij had me erom kunnen vragen en dan had ik het hem gerust gegeven, of hij had het tegen een ander boek kunnen ruilen, maar dat deed hij niet. Hij hield niet meer van Baudelaire, waarschijnlijk omdat hij door zijn neus op te halen voor Baudelaire kon doen alsof Elisa minder voor hem betekende

dan in werkelijkheid het geval was. Vanmorgen in de auto zei hij: 'De dood leert je de waarde van het leven kennen. Het leven is het enige, en het enige waardevolle is in leven blijven; en wij zien in dat dit wat waard is omdat de dood van anderen ons dat leert. Zover gaat mijn liefde voor Elisa, zover. Zelfs na haar dood leer ik nog wat van haar. Zij is het nulpunt van waaruit ik kan afmeten wat ik heb. Leven. Dat leert ze me. En ze leert me ook dat ik behalve dat niets heb, weet je, helemaal niets. Ik doe iets, en zij kijkt me aan, lacht of wordt kwaad en zegt: "Ik wil je nooit meer zien", en terwijl ik haar dat hoor zeggen, word ik weer verliefd, en nee, begrijp me niet verkeerd, voor geen goud zou ik bij mijn vrouw weggaan, echt niet. Voor-geen-goud. Daar heb ik het niet over. Ik heb het over wat ik heb overgehouden, over overblijfselen, of om het mooier te zeggen, over sedimenten. Ik houd van mijn vrouw, of ik weet niet of ik van haar houd, maar ik heb haar nodig. Ik zou blij zijn wanneer ze er niet was elke keer dat ik laat in de nacht dronken thuiskom, maar ik zou haar missen als ze voorgoed zou zijn opgestapt. Ik heb het er niet over dat ik bij mijn vrouw zou weggaan, ik heb het over wat geweest is. Ik heb het over een dode. Over doden. De dingen zijn zoals ze zijn en daar moeten we het mee doen, niet met wat we graag gehad zouden hebben. Wij hebben indertijd geleerd dat de dingen klote zijn, en dat was een rotles want we hebben hem daarna niet meer kunnen vergeten. Wanneer je dat eenmaal hebt geleerd, ben je voorgoed verloren omdat je niets meer verwacht.' Pedrito wilde het boek niet terughebben of hij vergat het mee te nemen. De driehoek viel in stukken uiteen. De in zichzelf gekeerde, of beter gezegd afwezige vrouw, de zwaar gekwetste revolutionair en de dichter,

weer gezond en vrij en bereid om opnieuw van hand tot hand te gaan en nieuwe, vluchtige driehoeksverhoudingen aan te gaan in andere cafés, in andere kamers waar het rook naar sigaretten, stoofgerechten, en niet al te schone kleren en beddegoed. Welk jaar was dat? Eenenzeventig? Tweeënzeventig? Een paar jaar later spoelde de revolutionaire golf terug van het strand naar de glibberige steenplateaus in de diepte van de zee: terugtrekkend water. Destijds had je nog geen voddenmannen, oudpapierophalers, 's nachts rondstruinende zigeuners die de Avenida de Albufera, de Bulevar de Vallecas afreden met hun karren beladen met karton, oude matrassen en uit elkaar gehaalde huishoudelijke apparaten; kroegen, nog zonder elektrisch licht, waar een man glazen wijn en plakkerige anijs inschenkt bij het flakkerende licht van een gaslamp, of waar een eenzaam, armetierig peertje, gevoed door een generator, karig licht verspreidt; tapkasten van oude deuren, van spaanplaten gespijkerd op andere planken die ook afkomstig zijn uit een slooppand; er wordt gekaart, poker en ombre in bedompte kamers waar het blauw staat van de rook van de sigaretten zonder filter, Bisontes, Ideales, Celtas, Rumbo. Madrid, negentienhonderdzevenenzestig, negenenzestig, eenenzeventig, drieënzeventig, de tijd van de revolutie. Magda (niemand weet waar Magda gebleven is: ze is weggegaan uit Madrid) draaide jaren later in de Violette die platen nog wel eens voor ons waarop Ferrat of Ferré de gedichten van Baudelaire zong. 'Ma femme est morte, je suis libre! Je puis donc boire tout mon soûl.' De roes van de moordenaar. 'Wanneer ik platzak thuiskwam, sneed haar gehuil me door de ziel. De koning ben ik te rijk; de lucht is puur, de hemel wonderbaar... We hadden net zo'n zomer, toen ik verliefd werd

op haar.' Het geluk van de moordenaar. Een esthetische draai naar het duistere: Pedrito wantrouwde films in kleur zoals hij het daglicht wantrouwde, schone, nette ruimten, huizen waar 's avonds het eten werd klaargemaakt, ook al was het slechts een bescheiden maal: soep, een punt tortilla, kroketjes van de restjes van de zondagse kip; hij wantrouwde schone lakens, eau-de-cologneflessen, gerieflijke, zachte stoelen, al te glad geschoren mannenhoofden en vrouwengezichten die onder een laag crème zaten: een anti-estheticisme dat vanmorgen weer de kop opstak toen Pedrito zijn autoraam opendraaide, zijn arm strekte om het kaartje voor de tolweg te pakken en dat vervolgens bij zijn mobiele telefoon legde in het vak onder de asbak, waar ook zijn pakje sigaretten lag, waar hij met één greep een sigaret uit viste en die opstak voordat hij de invoegstrook afreed en doorschakelde naar zijn vijf. Vanaf de snelweg kon ik in de achteruitkijkspiegel daarboven, tegen de berghelling, mijn huis zien. In een flits slechts. Ik zag het en meteen daarna was het alweer verdwenen achter een groene vlek, een groep pijnbomen. Aan het einde van het lint van asfalt, voorbij het labyrint van bochten, hellingen op en af, lag Madrid, troosteloos en immens.

In eerste instantie vond ik het vanzelfsprekend dat ik niet zou gaan, maar toen dacht ik er nog eens over na, belde Carlos op en zei hem dat ik toch met hen mee uit eten ging. Ik zei: 'Ik kom. Ik kijk ernaar uit.' Even daarvoor had ik Amalia gebeld en haar uitgelegd waarop ik me verheugde. Ik had gezegd: 'Ik kijk ernaar uit om die oude kadavers terug te zien.' Zo zei ik het: 'Een laatste blik op